

tekst **Annelies Bontjes**
foto's **Tessa Kraan**

Het is gezellig druk in het modern ingerichte Kandinsky, een café-restaurant dicht bij de zee in de havenstad Tanger, in het noorden van Marokko. Wat meteen opvalt: overal Nederlands. Je hoort het in de gesprekken aan tafels en je ziet het terug in de taal op de menukaart. Maar Kandinsky richt zich niet op toeristen. Veel vaste gasten zijn Marokkaanse Nederlanders. Ze hebben ou-

ook overwogen om naar Tanger te verhuizen. "Zij zijn geen uitzondering", verzekert El Yazghe. "Ik hoor het van iedereen. Onder Rutte was het al niet best voor Marokkanen en met de huidige regering is het nog erger. Je blijft altijd de allochtoon. Mensen zijn het zat. Wie weg kan, die gaat weg."

Nederlanders met migrantenouders (tweede generatie) emigreren vaker dan Nederlanders met twee Nederlandse ouders, blijkt uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Dat geldt dus ook voor Marokkaanse Nederlanders; 14 procent emigreerde in de periode 1995-2017, tegenover 6 procent mensen met een Nederlandse achtergrond. Het land van bestemming is niet altijd bekend. Mensen met een Marokkaanse achtergrond melden hun emigratie minder vaak bij een Nederlandse gemeente dan andere groepen, volgens het CBS.

Onderzoekers Warda Belabas en Petra de Jong (Erasmus Universiteit

Hassan El Yazghe (rechts) en zijn vrienden in café Kandinsky.

ders of grootouders die vanuit Marokko naar Nederland zijn geëmigreerd – en nu maken zij die verhuisbeweging in tegengestelde richting.

Een van hen is Hassan El Yazghe (58). Hij groeide op in Bodegraven en woonde het grootste deel van zijn leven in Amsterdam, waar hij werkte bij een bank. "Mijn vader kwam naar Nederland als gastarbeider. Hij werd vriendelijk ontvangen, toen waren mensen nog benieuwd naar migranten. Nu is Nederland verhard."

El Yazghe kan het weten: elke zes weken gaat hij terug om zijn moeder te bezoeken. Hij wijst met zijn vinger naar de zijkant van zijn hoofd. "Kijk, ik heb een schakeltje dat ik zo kan omzetten. Ik pas me gemakkelijk weer aan", zegt hij met Amsterdamse tongval.

Deze avond is de vastgoedondernemer op stap met twee vrienden die uit Nederland op bezoek zijn en

Rotterdam) brachten de beweegredenen in kaart van Marokkaanse Nederlanders die naar Marokko verhuizen. Ze interviewden 25 mensen die zijn geëmigreerd. De rode draad is een gevoel van uitsluiting dat ze in Nederland ervaren en de zoektocht naar ruimte om te kunnen zijn wie je wilt zijn, blijkt uit de studie die dit jaar werd gepubliceerd.

Vrijheid

Het is niet moeilijk om te begrijpen waarom mensen als nieuwe woonplek kiezen voor Tanger. Er is een langgerekt strand, de straten zijn brandschoon, de haven – de grootste van Afrika – biedt economische kansen en met een uur op de boot ben je in Spanje. Voor een groeiende groep Marokkaanse Nederlanders is er nog een belangrijke reden: ze voelen zich er vrijer.

Iemand die daarover kan meepra-

Verhuisd | reportage Regelmatig emigreren Marokkaanse Nederlanders naar Marokko. De leefomstandigheden in het land zijn beter dan vroeger en in Nederland voelen zij zich soms buitengesloten. 'In de politiek is het alleen nog wij/zij.'

Deze Marokkaanse Nederlanders voelen zich beter in Tanger

De huispoes van Nederlandstalig Onderwijs Tanger bij de fiets die initiatiefnemer Laila El Hadri uit Amsterdam meenam.

'We waren bang dat onze tieners op achterstand zouden komen. Toen besloot ik zelf onderwijs regelen.'

Laila El Hadri

ten is makelaar Mohamed Naji (49). In 2012 verruilde hij Rotterdam voor Tanger, vertelt hij in zijn kantoor van Cam-Immobilier net buiten het centrum. "Gezinnen uit België of Nederland die overwogen te emigreren, bellen mij voor advies omdat ik goed weet hoe het hier werkt en de taal spreek. Vooral de afgelopen jaren is dat explosief toegenomen. Ik krijg nu meerdere telefoontjes per dag."

Hij beaamt wat El Yazghe zei. "Mensen willen weg vanwege de verharding in Nederland. Ze vertellen me dat ze zich niet meer veilig voelen. Er is continu een bepaalde angst. Kijk maar naar de recente rellen in Amsterdam. De politiek legde de schuld meteen bij de Marokkanen. Het is alleen nog wij/zij. Dat is jammer."

Vroeger was het anders, zegt Naji, die werd geboren in Casablanca en op zijn vierde met zijn ouders naar Rotterdam verhuisde, waar hij opgroeide. Na een studie bouwkunde had hij jarenlang een succesvolle onderneming in beveiligingsapparatuur en netwerksystemen. "Ik had nooit het gevoel dat ik 'de buitenlander' was. Maar dit is niet meer het land van Wim Kok en Ruud Lubbers."

Er is iets veranderd sinds de aanslagen van 11 september 2001, zegt hij. "Ineens moest ik me distantiëren van iets wat duizenden kilometers verderop was gebeurd. In het verkeer staken mensen een middelvinger naar me op. Ze zagen mijn baard en trokken een conclusie. Dan ging het raampje naar beneden en riepen ze: 'Osama Bin Laden!' Ik begon te beseffen: dit gaat niet de goe-

de kant op. Ik wil niet dat mijn kinderen opgroeien in dit land."

Het is niet alleen vanwege het vijandige klimaat in Nederland dat mensen naar Tanger verhuizen, zegt de makelaar. De leefomstandigheden in Marokko zijn flink verbeterd. "Marokkanen gingen vroeger met Mercedes-busjes op vakantie omdat we alles moesten meenemen. Soms kon je hier bijvoorbeeld drie dagen geen melk krijgen. Die tijden zijn voorbij."

Geen blauwe brieven meer

Op een groene heuvel net buiten het centrum zit de privékliniek van kinderarts Nordin Dahhan. Sinds hij in Tanger woont, opent hij nooit meer zijn brievenbus. "Dat vind ik het grootste verschil: geen blauwe brieven meer", lacht Dahhan (66), van achter zijn bureau. De eerste twee jaar pendelde hij nog op en neer. Inmiddels is Tanger zijn vaste woonplaats. Hij opende zijn kliniek er in 2015, waar nu zes kinderartsen werken. "Ik mis niets", zegt hij beslist. "Nederland is Nederland niet meer."

De wachtkamer van zijn kliniek zit deze dinsdagochtend vol – en dat is geen uitzondering. Een groot deel van de patiënten en hun families zijn, net als hij, Marokkaanse Nederlanders. "Ik zie veertig tot vijftig kinderen per dag. Toen ik nog in het AMC werkte, zag ik er zoveel per week. Dat komt doordat we hier lange onderzoeken proberen te vermijden en niet iedereen een vervolgspraak krijgt. Snel een diagnose stellen, snel behandelen en de patiënt snel naar huis sturen. Minder bureaucratie."

Rond het middaguur is het tijd

Ouafa aait het gezicht van haar zoon Selmen, die mazelen heeft, in de kliniek van dokter Dahhan.

‘Ik ben niet weggepest uit Nederland. Ik heb er zélf voor gekozen om weg te gaan.’

Ouafa

Kinderarts Nordin Dahhan met jonge patiënt Youssef.

Makelaar Mohamed Naji.

voor een bezoeker. Er is een aantal bedden voor korte opnamen. Dahhan houdt stil voor een dichte deur. “Hier ligt Youssef, met hem heb ik een speciale band. Door een genetische afwijking heeft hij geen ogen en nu blijkt hij ook nog diabetes te hebben.” Dan zwaait hij de deur enthousiast open. “Youssef! Mijn vriend!”

De kleine jongen in het bed gaat direct overeind zitten en begint te stralen. Dahhan slaat een stevige arm om hem heen. Youssef is niet verzeerd, net zoals veel andere patiënten. Dahhan werkt met het principe *private not for profit*. Iedereen die het nodig heeft, krijgt zorg.

Mazelen

Eén deur verderop klinkt de schelle piep van een infuuspaal. Ouafa (40) zit op het bed bij haar zoon Selmen (8), die mazelen heeft. De jongen ziet wat bleek en kijkt verdwaald om

zich heen. “Het gaat gelukkig al wat beter hoor”, zegt Ouafa, in een groene abaya, met gouden ringen om haar vingers. Dertien jaar geleden verhuisde ze met haar man en hun vier kinderen naar Tanger. “Het zou tijdelijk zijn, ik wilde dat mijn kinderen Arabisch leerden. Maar het beviel ons zo goed dat we zijn gebleven.”

Zij herkent zich in de verhalen over de negatieve sfeer in Nederland. Als voorbeeld noemt ze een woordenwisseling die ze eens had in de supermarkt. “Iemand wilde voordringen en toen ik er wat van zei, werd ze kwaad: ‘Ga terug naar je eigen land!’ Ik reageerde: Mevrouw, ik ben hier geboren hoor.” Zulke situaties had ze regelmatig. “Ik kreeg zo vaak opmerkingen over mijn hoofd- doek of rare blikken van mensen op straat.”

Daar trok ze zich er niets van aan. “Het ging het ene oor in en het an-

dere oor uit. Ik ben niet weggepest uit Nederland. Ik heb er zélf voor gekozen om weg te gaan.” Ze is nu wel gelukkiger in haar nieuwe thuis. “Ik ervaar minder stress. Ik kan echt mezelf zijn.”

Het leven in Tanger is over het algemeen zorgelozer. Haar agenda is minder vol, de zon schijnt het hele jaar door en de kinderen gaan naar een privéschool waar ze Arabisch, Frans en Engels leren. “Eerst vonden mijn vrienden en familie in Nederland het raar wat wij deden. Nu zijn ze allemaal jaloers. Niet iedereen heeft het lef of de financiële mogelijkheid om dit te doen.”

Levensstandaard

Een nieuw leven in Marokko en een bepaalde levensstandaard behouden is niet voor iedereen weggelegd. Veel Marokkanen wijken voor (specialistische) zorg en onderwijs uit naar privéklinieken en privéscholen of

internationale scholen. Tanger vormt daarop geen uitzondering, en ook de Marokkaanse Nederlanders maken daar gebruik van.

De meeste inwoners van Tanger verplaatsen zich met de auto of een van de kenmerkende blauwe en gele taxi's. Juist daarom valt de typische Amsterdamse fiets op voor de deur van Nederlandstalig Onderwijs Tanger. De school bestaat pas sinds september 2024.

Initiatiefnemer is Laila El Hadri (39). “Mijn man en ik speelden al langer met het idee om te emigreren”, legt ze uit. “De grootste twijfel was het onderwijs voor onze tieners. We waren bang dat er een achterstand zou komen en dat ze moeilijk vrienden zouden maken. Toen besloot ik om zelf iets te regelen.” Er bleken meer mensen in dezelfde situatie te zitten.

Er zijn nu 24 leerlingen tussen de twaalf en zeventien jaar oud, verdeeld over drie klassen. “Voor volgend jaar hebben we al veel aanvragen, vooral van ondernemers met kinderen.” De school volgt het Nederlandse curriculum, aangevuld met lessen Arabisch. Uiteindelijk doen de leerlingen het Nederlandse staatsexamen.

Gadver

El Hadri is niet weggegaan uit Nederland vanwege racisme; ze werd zelf juist altijd goed ontvangen. Ze vindt wel dat de sfeer de afgelopen jaren is veranderd. “Als ik hoor over die motie over het monitoren van de normen van Nederlanders met een migratieachtergrond denk ik: gadver, wat erg dat mensen dit moeten meemaken.” Toch blijft de band met Nederland sterk. “Ik voel me nog altijd Amsterdamse.”

Die band met Nederland is er ook bij makelaar Naji. Tegenover zijn bureau hangt een televisie waar hij regelmatig naar Nederlandse talkshows kijkt, om op de hoogte te blijven van wat er speelt. “En vanochtend heb ik bijvoorbeeld ontbeten met een broodje pindaas”, grapt hij. “Het gaat natuurlijk ook om een bepaalde houding. Wij Nederlanders zijn rechte doorzee. We zeggen waar het op staat. In Marokko duren dingen langer, je moet meer geduld hebben.”

Of hij er nog aan denkt om terug te gaan? “Nee, nooit.”

‘Nederland is niet meer het land van Wim Kok en Ruud Lubbers’

Mohamed Naji

De volledige naam van Ouafa is bekend bij de hoofdredactie.